

Hoofdstuk 13

De democratie veranderen? Attituden van burgers over de huidige democratie en haar alternatieven

Vincent Jacquet (UCL)

Benjamin Biard (UCL)

Didier Caluwaerts (VUB)

Min Reuchamps (UCL)

Vincent Jacquet is doctoraal onderzoeker in de politieke wetenschappen aan de Université catholique de Louvain. Zijn onderzoek gaat over burgers en de democratie.

Benjamin Biard is een doctoraal onderzoeker in de politieke wetenschappen aan de Université catholique de Louvain. Zijn onderzoek gaat over populisme, overheidsbeleid en democratie.

Didier Caluwaerts is postdoctoraal onderzoeker van het FWO aan de Vrije Universiteit Brussel. Zijn onderzoek gaat over representatieve en participatieve democratie, sociale innovatie en coöperatieve beleidsvoering.

Min Reuchamps is professor in de politieke wetenschappen aan de Université catholique de Louvain. Zijn onderzoek gaat over democratie en federalisme in verdeelde samenlevingen.

Zoals bij elke kiesslag, was de verkiezing van mei 2014 het voorwerp van grote aandacht bij politieke waarnemers, vooral omdat ze gelijktijdig op het Europese, federale en regionale vlak werd georganiseerd. Deze verkiezing leek wel het hart van de democratie te raken, hoewel tal van studies reeds aantoonde dat burgers in steeds grotere mate kritisch staan tegenover verkiezingen, en dat ze minder en minder vertrouwen hebben in hun verkozenen. Daarenboven zetten talrijke burgerinitiatieven, zoals de *Indignados*, de G1000 Burgertop, en “Hart Boven Hard” en “Tout Autre Chose” alternatieve vormen om aan politiek te doen op de agenda met David Van Reybrouck’s boek *Tegen Verkiezingen* (2013) als duidelijke vertolker. Wat al deze bewegingen gemeenschappelijk hebben, is dat ze ervan uitgaan dat democratische legitimiteit niet het resultaat is van stemmen bij verkiezingen, maar dat een actieve participatie van burgers nuttig, zo niet nodig, is om de zogenaamde “malaise van de democratie” (Geissel & Newton, 2012) op te lossen.

Dit roept echter een belangrijke vraag op: welk type van democratie verlangen burgers? Wensen zij een meer actieve rol op te nemen in het besluitvormingsproces? En moet het toenemende politieke wantrouwen geïnterpreteerd worden als een eis voor een structurele verandering van de traditionele politiek? Het doel van dit hoofdstuk is om een antwoord te schetsen op deze vragen op basis van gegevens verzameld tijdens de PartiRep verkiezingsenquête van 2014. Gedurende een tiental jaren, heeft de politieke wetenschap getracht om aandacht te hebben voor de democratische voorkeuren van burgers naast hun partijpolitieke en beleidsvoorkeuren. België, met zijn representatieve en neo-corporatistische cultuur onder druk, is echter een grotendeels onderbelichte case, en biedt daarom de mogelijkheid om te begrijpen hoe burgers staan tegenover het besluitvormingsproces.

In hetgeen volgt zullen we eerst nagaan hoeveel steun de volgende vijf modellen van democratie krijgen: technocratische, directe, deliberatieve, representatieve, en zakelijke democratie. Vervolgens tonen we aan dat de steun voor deze verschillende modellen niet wederzijds exclusief is, en dat we de multidimensionaliteit van deze thematiek in rekening moeten brengen. Met een principale componentenanalyse komen we tot twee grote modellen, namelijk die van de participatieve en delegatieve democratie. Ten slotte proberen we de steun voor deze verschillende democratische oriëntaties te verklaren met multivariate analyses.

1 Burgers en de democratie

Westerse representatieve democratieën worden in toenemende mate op de proef gesteld. Gedurende een dertigtal jaren maken politieke wetenschappers gewag van een groeiend wantrouwen van burgers ten opzichte van de representatieve instellingen (Dalton, 2004, 2005; Norris, 1999; Rosanvallon, 2012). De klassieke politieke actoren, de verkozenen en de politieke partijen, krijgen minder vertrouwen toebedeeld. Of, zoals Pitseys (2014) aangeeft: “in Frankrijk, in Italië, in Spanje, maar ook in de Scandinavische landen en in de Oost-Europese landen, tonen opiniepeilingen een trendmatige daling van het vertrouwen in de politieke vertegenwoordiging, en in openbare instituties over het algemeen” (vertaling: auteurs). Daarenboven identificeren steeds minder burgers zich met politieke partijen, en ondervinden die partijen groeiende moeilijkheden om leden aan te trekken (Mair & van Biezen, 2001; Wattenberg, 2000). De representatieve democratie kan dus rekenen op een afnemende mate van steun.

In het zog van deze vaststelling, proberen een aantal denkers en activisten nieuwe vormen van politiek te promoten. Deze nieuwe vormen zijn divers, en het zou hen onrecht aandoen om ze

onder één enkele term te plaatsen. Een eerste alternatieve oriëntatie wil sterker inzetten op het participatieve aspect (Barber, 1984; Pateman, 2012). Vanuit het republikeinse ideaal, probeert deze eerste stroming het belang van actief burgerschap van alle leden van de samenleving te onderstrepen. Andere denkers stellen voor om de democratische legitimiteit te herbronnen rond de idee van deliberatieve democratie (Chambers, 2003; Cohen, 1989; Elster, 1998). In tegenstelling tot het aggregeren van individuele preferenties via stemming, zien zij democratie als een discursief proces, een uitwisseling van argumenten, dat publieke actie vorm moet geven (Manin, 1985). Publieke beslissingen moeten dus het gevolg zijn van de deliberaties tussen alle leden van de samenleving (Cohen, 1989: 67). Twee elementen spelen hier een centrale rol: het deliberatieve karakter van de interacties en de besluitvormingsprocessen, en de inclusie van alle betrokkenen.

Parallel aan deze academische ontwikkelingen, zien we in de praktijk de opkomst van mechanismen die burgers op directe wijze met het besluitvormingsproces moeten verbinden. Dit is het geval voor directe democratie, waar burgers uitgenodigd worden om te stemmen over de ene of de andere beslissing. De ontwikkeling van het internet heeft ook de mogelijkheid gecreëerd om burgers direct te betrekken bij discussies via virtuele platformen (Janssen & Kies, 2005; Smith, John, Sturgis & Nomura, 2009). De laatste jaren zien we ook de opkomst van verschillende deliberatieve formats (Fung, 2006a, b) zoals Deliberatieve Polls (Fishkin, 2009), participatief budgetteren (Baiocchi, 2005; Herzberg, Röcke & Sintomer, 2005), planningscellen (Garbe, 1986), of consensusconferenties (Joss, 1998). In elk van deze gevallen wordt een diverse set van gewone burgers samengebracht om een advies uit te brengen over een maatschappelijk probleem of om een probleem op de agenda te zetten. De finaliteit van deze technieken varieert sterk, gaande van het eenvoudig informeren van burgers tot het nemen van beslissingen door communicatie en consultatie (Arnstein, 1969; Rowe & Frewer, 2005).

Moderne democratieën ondergaan dus een proces van hybridisering, waarbij de participatie van burgers aangemoedigd wordt naast de verkiezingen. Maar dit proces roept toch enkele vragen op. Zo gebeurden de meeste evoluties op een *top-down* manier, waarbij de politiek besliste om de burgers te betrekken. De ontwikkeling van een meer participatief beleid kwam er dus voornamelijk als resultaat van de politieke verantwoordelijken, en minder op initiatief van de burgers. De vraag blijft dan ook: welk type van democratie verlangen burgers zelf?

Politiek wetenschappelijk onderzoek bracht enkele antwoorden aan op deze vraag. Zo brachten Hibbing en Theiss-Morse (2002) het debat op gang met de volgende provocerende stelling:

Het laatste wat burgers willen is om meer betrokken te worden bij de politieke besluitvorming: ze willen politieke beslissingen niet zelf nemen; ze willen weinig input leveren aan diegenen die aangesteld zijn om deze beslissingen te nemen; en ze zouden liever niet de details van het besluitvormingsproces kennen. De meeste mensen hebben sterke gevoelens over weinig tot geen van de thema's die de overheid moet aanpakken en zouden het verkiezen om hun tijd te spenderen aan niet-politieke zaken (Hibbing & Theiss-Morse, 2002: 1-2; vertaling: auteurs).

Op basis van surveyonderzoek onder een representatief staal van de Amerikaanse bevolking, en van focus groepen, stellen de onderzoekers dat burgers voorstander zijn van een “*stealth democracy*”. Dit is een vorm van democratie met minimale controlemechanismen die verkozenen verantwoordelijk stelt voor hun acties, maar die er tegelijkertijd voor zorgt dat burgers niet moeten tussenkomen tenzij wanneer de verkozenen het vertrouwen van de kiezers hebben verloren. Het toenemende wantrouwen in de politiek is dan ook geen roep om meer directe inspraak, want burgers willen niet in de plaats van de politiek treden. Het maatschappelijke onbehagen is vooral een uiting van het verlangen naar een politieke elite die niet enkel aan haar eigen belangen denkt en niet enkel handelt onder invloed van lobbygroepen. Het ideale systeem zou er dan ook één zijn dat macht verleent aan empathische bestuurders die dichter staan bij de bevolking en handelen in het algemene belang (Hibbing & Theiss-Morse, 2002: 114-121).

Dit onderzoek heeft een brede onderzoekstraditie in gang gezet, die niet zelden geleid heeft tot contradictorische resultaten. Zo argumenteren Neblo en zijn collega's (2010) dat een veel groter deel van de bevolking verlangt naar meer deliberatie dan Hibbing en Theiss-Morse beweren, maar dat deze eis conditioneel is. Burgers willen misschien wel delibereren, maar ze zijn het niet eens met de mogelijkheden die hen vandaag aangeboden worden door de verkozenen die ze wantrouwen.

Diverse andere studies hebben vervolgens geprobeerd om na te gaan hoeveel steun verschillende modellen van democratie krijgen (Bengtsson & Mattila, 2009; Donovan & Jeffery, 2006; Font, Wojcieszak & Navarro, 2015; Webb, 2013). In het Verenigd Koninkrijk toonde Webb (2013) aan dat steun voor het ene model steun voor het andere model niet uitsluit, en dat een groot aantal mensen voorstander is van de overdracht van macht aan een hele reeks verschillende actoren (experten, verkozenen, zakenmensen). Dit lijkt op het eerste gezicht onverenigbaar met democratische theorie die een sterk onderscheid maakt tussen meer technocratische en directe modellen van democratie, maar de bevindingen houden steek

rekening houdend met het klimaat van wantrouwen tegenover de traditionele democratische instellingen. Dit roept dan ook de vraag op hoe het zit met België.

2 Steun voor verschillende modellen van democratie

Op basis van voorgaand onderzoek, hebben we vijf indicatoren ontwikkeld die beantwoorden aan vijf mogelijke modellen van democratie, en die beantwoorden aan de volgende vijf vragen in de survey.

1. Directe democratie: De overheid moet veel vaker de mening van de bevolking vragen.
2. Technocratie: Men moet het aan deskundigen overlaten om de belangrijke beslissingen te nemen.
3. Deliberatieve democratie: Politici moeten vaker beslissingen nemen op basis van discussies tussen burgers.
4. Representatieve democratie: Verkozen politici dragen de verantwoordelijkheid dus moeten ze zelf de beslissingen nemen.
5. Zakelijke democratie: De regering zou beter functioneren indien de beslissingen genomen zouden worden door succesvolle ondernemers

Voor elk van deze vragen konden de respondenten zich positioneren op een schaal gaande van “volledig niet mee eens” tot “volledig mee eens”.

Tabel 13.1 hier

De steun voor elk van deze vijf modellen is weergegeven in tabel 13.1. Elk van de analyses in dit hoofdstuk is gewogen voor leeftijd, sekse, onderwijsniveau en regio. Het eerste dat opvalt is de sterke steun voor directe democratie aangezien 84,4% van de respondenten zich voorstander verklaart van deze optie. De burgers zouden het dus appreciëren mocht de overheid op regelmatige basis rekening houden met de mening van de bevolking. Vervolgens is er een minder grote meerderheid die zich uitspreekt voor een technocratische vorm van democratie omdat 62,5% van de respondenten denken dat onafhankelijke en niet verkozen experts beter in staat zouden zijn om goede beslissingen te nemen. De deliberatieve optie lijkt eveneens een groot deel van de Vlaamse en Waalse burgers aan te spreken: 77,3% onder hen zou het appreciëren mochten politici vaker hun beslissingen nemen op basis van discussies onder burgers. Deze vorm van democratie vereist bijv. het opzetten van burgerpanels of

creëren van ruimte voor publieke discussie, hoewel de finale beslissing wel in handen blijft van de politieke autoriteiten.

Een kleine meerderheid (52,7%) is voorstander van de representatieve democratie, dat wil zeggen dat ze het idee ondersteunen dat verkozen politici de finale verantwoordelijkheid dragen voor beslissingen. Ten slotte is er geen meerderheid voorstander van het zakelijke model van democratie waarin succesvolle ondernemers de knoppen van de democratie bedienen. Dit model, bestudeerd door Hibbing en Theiss-Morse, is gebaseerd op de idee dat de strategisch-rationele insteek van bedrijfsleiders het collectieve besluitvormingsproces kan inspireren, maar vindt weinig weerklank in Vlaanderen en Wallonië. Slechts 38,2% van de ondervraagde burgers steunen dit voorstel.

Deze resultaten tonen dat de grootste steun gaat in de richting van directe en deliberatieve democratie. Dit is een indicatie dat er een grote eis is naar een meer participatieve democratie. Dit wil echter niet zeggen dat burgers zelf deel zouden willen nemen aan burgerpanels of participatieve budgetprocessen mochten ze daar de kans toe krijgen. Het is niet omdat iemand meer consultatie van burgers eist, dat hij of zij deze eis in concreet gedrag zal omzetten (McHugh, 2006).

3 Verschillende modellen van democratie?

Uit de eerste lezing van de resultaten zouden we kunnen concluderen dat burgers massaal voorstander zijn van een groot aantal modellen van democratie. De volgende vraag stelt zich dan ook: is de steun voor deze verschillende modellen wederzijds exclusief of niet? Of, met andere woorden: steunen burgers meerdere modellen tegelijkertijd, of kunnen we groepen van modellen onderscheiden?

Eerst kijken we daarvoor naar de correlaties tussen verschillende modellen in tabel 13.2. Deze analyse biedt de mogelijkheid om te observeren of de steun voor de verschillende modellen positief of negatief verband houdt. Zelfs al schijnen bepaalde relaties conceptueel evident, zoals die tussen directe en deliberatieve democratie, dan nog kunnen de relaties met andere modellen minder vanzelfsprekend zijn. Zo correleert de steun voor het zakelijke model positief met alle andere modellen, en er is geen enkele negatieve correlatie waarneembaar tussen de verschillende modellen.

Tabel 13.2 hier

Dit impliceert dat we een meervoudige blik op de verschillende modellen van democratie nodig hebben. Zelfs al onderscheiden wetenschappelijke analyses over het algemeen verschillende types van democratie gebaseerd op verschillende filosofische tradities (Held, 2006), dan nog zien we dat deze segmentatie niet plaatsvindt tussen de voorkeuren van burgers. Bijgevolg is het niet mogelijk om bepaalde groepen van burgers te onderscheiden op basis van hun duidelijke voorkeur voor één bepaald model van democratie. Zo steunt 69,1% van de respondenten minstens drie modellen, en 36,9% geeft aan voorstander te zijn van minstens vier modellen. Dit is echter geen nieuw resultaat (Coffé & Michels, 2014; Donovan & Jeffery 2006; Webb, 2013) maar vorige studies hebben dit fenomeen voornamelijk bestudeerd in termen van incoherentie en contradictie. Zoals Font en zijn collega's (2015) echter aantonen met Spaanse gegevens, kunnen we democratische voorkeuren worden begrepen als dimensies die potentieel onafhankelijk van elkaar zijn. Het gaat er dan ook om een multidimensionele blik te werpen op de verschillende modellen, en ze niet te zien als wederzijds exclusieve categorieën, maar veeleer als wederzijds versterkende tendensen in de samenleving. Zo kan dezelfde persoon bijvoorbeeld wensen dat burgers meer te zeggen hebben in de politiek, maar tegelijkertijd eisen dat bepaalde beslissingen worden genomen op basis van de mening van experts.

4 Een meervoudig perspectief op democratische modellen

4.1 Twee democratische oriëntaties

Om het aantal democratische modellen te herleiden tot één of enkele factoren, hebben we een principale componentenanalyse met Varimax rotatie (Husson, Lê & Pagès, 2011) uitgevoerd op de vijf schalen die we in de voorgaande secties onderscheidden. De gecumuleerde verklaarde variantie voor de eerste twee componenten bedraagt 58,84%. Deze componenten zijn daarenboven onafhankelijk van elkaar.

Tabel 13.3 laat ons toe om deze twee componenten makkelijk te interpreteren. De eerste democratische oriëntatie is gelinkt aan de twee modellen die verwijzen naar een sterkere rol voor gewone burgers in politiek, dat wil zeggen het direct democratische en deliberatieve model. In het vervolg van deze tekst zullen we hiernaar verwijzen als de participatieve oriëntatie. De tweede component correleert positief met de drie andere vormen van democratie, die allen gemeenschappelijk hebben dat ze een veeleer delegatief model van democratie steunen. Het gaat over een globale oriëntatie naar een meer elitistische democratie

waarbij de noodzaak wordt onderstreept om de macht aan een beperkte groep van mensen te geven. Daarom is het noodzakelijk om twee grote oriëntaties tegenover democratie te onderscheiden binnen de bevolking.

Tabel 13.3 hier

4.2 Hypothesen

De oriëntatie naar een meer participatieve vorm van democratie is het object van tegenstrijdige resultaten. Studies over de praktijk van participatie hebben sinds lang aangetoond dat het de hoger opgeleiden en mensen met een hogere status zijn die deelnemen aan de politiek, vooral wanneer deelname een grote investering vraagt (Verba, Scholzman & Brady, 1995). In meer generieke werken over politieke waarden en attitudes van burgers (Dalton, 2005; Inglehart & Catterberg, 2002) zijn het ook de bevoorrechte sociale klassen die zich het meest kritisch opstellen tegenover traditionele politieke autoriteit. Zij houden er een meer postmaterialistisch waardepatroon op na (Inglehart, 1997), en staan positiever tegenover directe participatie. Deze eerste tak binnen de literatuur laat ons toe om de hypothese te formuleren dat vooral sociaal bevoorrechte burgers interesse hebben in politiek en dat ze meer vertrouwen hebben in hun eigen capaciteiten om deel te nemen in de politieke arena. Ze zullen dan ook sterker voorstander zijn van een meer participatieve democratie.

Volgens ander onderzoek, is het verlangen naar meer participatie vooral het gevolg van een gevoel van onbehagen tegenover de traditionele politiek, en een gevoel van machteloosheid over de mechanismen van de representatieve democratie. Volgens Neblo *et al.* (2010) zijn het de minst bevoorrechten die zich niet met het politieke spel vereenzelvigen, en daarom vragende partij zijn voor meer directe participatie. Volgens deze logica is steun voor de participatieve oriëntatie dus het gevolg van sociale uitsluiting.

Zoals ook Coffé en Michels (2014) aangeven, bestaan er dus twee contradictorische hypothesen met betrekking tot de relatie tussen onderwijsniveau en politieke oriëntatie. Sommigen veronderstellen dat het vooral de bevoorrechten zijn die willen participeren, terwijl anderen postuleren dat het de meer kwetsbare groepen zijn die hier voorstander van zijn. Dit hoofdstuk gaat dan ook proberen om hier een antwoord op te formuleren.

Wat betreft het delegatieve model, spreekt de literatuur over een kleiner aantal hypothesen. Voor Hibbing en Theiss-Morse (2002), komt de wil om direct te participeren enkel vanuit de meest bevoorrechte klassen. De meerderheid van de bevolking is weinig geïnteresseerd in de

politiek en heeft weinig zin om actiever deel te nemen aan het besluitvormingsproces. Zij verkiezen daarom om die macht te delegeren. Onze hypothese is dan ook dat mensen die het minst geïnteresseerd zijn in de politiek, het minst vertrouwen hebben in hun eigen capaciteiten, en het meest vertrouwen hebben in de elites, de delegatieve oriëntatie zullen ondersteunen.

4.3 Variabelen

Om deze hypothesen over de determinanten van de twee grote democratische oriëntaties te testen, hebben we twee lineaire regressieanalyses uitgevoerd. De eerste verklaart de steun voor de participatieve oriëntatie, en neemt als afhankelijke variabele de score op de eerste dimensie uit de principale componentenanalyse. De tweede regressie, over de delegatieve oriëntatie, neemt de tweede component als afhankelijke variabele.

De onafhankelijke variabelen, van hun kant, zijn gegroepeerd in twee categorieën. Aan de ene kant integreerden we de traditionele sociodemografische variabelen in onze analyse: leeftijd, sekse, en onderwijsniveau. We verdeelden deze laatste in vier categorieën (geen of lager, lager secundair, hoger secundair, en universitair of hoger). We integreerden ook de regio (Vlaanderen en Wallonië), die ons toestaat om na te gaan of er verschillen bestaan in de politieke culturen van het Noorden en Zuiden van het land. Eerdere studies toonden immers aan dat Wallonië een meer participatieve cultuur had dan Vlaanderen (Abts, Swyngedouw & Jacobs, 2012).

Aan de andere kant namen we ook de politieke attitudes van de respondenten op: politiek vertrouwen, politieke interesse, politiek zelfvertrouwen, en politieke machteloosheid. Politiek vertrouwen werd gemeten op basis van een principale componentenanalyse over de volgende vraag: “Kunt u op een schaal van 0 tot 10 aangeven hoeveel vertrouwen u persoonlijk heeft in elk van de instellingen die ik voorlees? 0 betekent dat u helemaal geen vertrouwen heeft in deze instelling en 10 betekent dat u er volledig vertrouwen in heeft.” De verschillende instellingen waren: politieke partijen, politici, de federale en regionale regering (Cronbach’s $\alpha = ,917$). Politieke interesse betrof een enkele schaal van 0 tot 10 waarbij respondenten moesten aangeven hoeveel interesse ze in politiek hadden.

De score voor politiek zelfvertrouwen werd bekomen door een principale componentenanalyse uit te voeren voor de volgende stellingen: “Ik beschouw mezelf in staat om aan politiek deel te nemen”, “Ik denk dat ik even goed werk zou leveren als de meeste politici die we verkiezen”, “Ik denk dat ik beter geïnformeerd ben over politiek en de regering

dan de meeste mensen”, en “Ik denk dat ik goed begrijp welke de belangrijke problemen zijn waarmee onze samenleving geconfronteerd wordt” (Cronbach’s alpha = ,676).

Het gevoel van politieke machteloosheid werd gemeten door de principale component te berekenen van de volgende drie stellingen: “Een gewone burger heeft wel degelijk invloed op het politieke gebeuren en op wat de overheid doet”, “Bij verkiezingen belooft de ene partij al meer dan de andere, maar uiteindelijk komt daar weinig van terecht”, en “Gaan stemmen heeft geen zin, de partijen doen toch wat ze willen” (Cronbach’s alpha = ,575). Deze politieke machteloosheidsschaal laat ons toe om te berekenen in welke mate burgers het gevoel hebben invloed uit te kunnen oefenen op de politiek.

4.4 Resultaten

Wie steunt een meer participatieve democratie? Onze analyse, waarvan de resultaten in tabel 13.4 staan, toont aan dat mannen minder geneigd zijn om dit model te ondersteunen. Vlamingen tonen zich eveneens minder voorstander van deze oriëntatie, hetgeen de bevindingen van eerdere studies corroborert (Abts *et al.*, 2012). Vergeleken met de respondenten met een hoger diploma, tonen de lager opgeleiden zich een minder uitgesproken voorstander van participatieve democratie. Het onderwijsniveau houdt in onze studie dus negatief verband met de steun voor directe en deliberatieve democratie.

Tabel 13.4 hier

Wat betreft politieke attitudes, is het gevoel van politieke machteloosheid negatief gecorreleerd met de participatieve oriëntatie: hoe sterker iemand vindt dat het representatieve model de gewone burger weinig macht geeft, hoe meer die persoon het idee koestert dat de bevolking een positieve rol kan spelen in het oplossen van maatschappelijke problemen. Minder uitgesproken is het resultaat dat mensen die weinig belang hechten aan het huidige systeem de neiging hebben om een meer participatieve oriëntatie te ondersteunen.

Deze resultaten bieden steun voor de tweede hypothese, namelijk dat het de sociale klassen zijn die het meest kritisch zijn over het representatieve systeem, die zich het meest voorstander tonen van een meer participatieve democratie. We moeten echter voorzichtig zijn om deze resultaten te gaan veralgemenen. De oriëntatie die we hier meten in de enquête stelt voor om burgers sterker te betrekken, maar dat impliceert niet dat die respondenten zelf zouden deelnemen aan een stemming of een deliberatie mochten ze daartoe de kans krijgen.

De tweede analyse in tabel 13.5 kijkt naar de determinanten van de delegatieve oriëntatie. Hier lijkt leeftijd een positief effect te hebben. Dit bevestigt de resultaten van Inglehart (1997) dat jongere generaties minder geneigd zouden zijn om macht te delegeren. Daarenboven wordt deze delegatieve oriëntatie sterker ondersteund door personen met een lager opleidingsniveau dan door respondenten met een hoger diploma.

Tabel 13.5 hier

Wat betreft de attitudinale variabelen, zijn politieke interesse en politieke machteloosheid negatief gecorreleerd met de steun voor het delegatieve model. Dit betekent dat personen die weinig geloof hechten in de capaciteit van het politieke systeem om de eisen van de burger in beslissingen te vertalen, eveneens het delegatieve model ondersteunen. Vanuit het perspectief van politieke interesse, doen de resultaten uitschijnen dat hoe sterker iemand geïnteresseerd is in politiek, hoe minder hij of zij politieke beslissingsmacht zou willen delegeren. Ten slotte is politiek vertrouwen positief gecorreleerd met de steun voor het delegatieve model, hetgeen amper mag verbazen sinds de voornaamste politiek actoren een hoofdrol spelen in de delegatieve benadering van de democratie.

5 Complexe voorkeuren

De gelijktijdige lezing van de resultaten uit beide tabellen geeft aan dat we een multidimensionele blik moeten werpen op de democratie. Aan de ene kant zien we dat lager opgeleide sociale groepen zowel het participatieve als het delegatieve model ondersteunen. Het verband is eveneens positief wat betreft het gevoel van politieke machteloosheid. De sociaal minst bevoordeelde groepen, en zij die amper geloven in de responsiviteit van het huidige politieke systeem zijn vragende partij voor een verandering van het democratische model in welke richting dan ook. Dit ondersteunt de hypothese van Webb (2013) die zegt dat het vooral gaat om een – zogenaamd populistische – afwijzing van het huidige systeem, veeleer dan een duidelijke voorkeur voor een ander politiek model. De steun voor het participatieve model is voor Webb gelieerd aan gevoelens van frustratie en onbegrip met betrekking tot het huidige functioneren van de democratie, en minder aan de reële zin om actief deel te nemen aan discussies voorafgaand aan de effectieve besluitvorming.

Respondenten met een hoger onderwijsniveau daarentegen lijken er veeleer een minder duidelijk perspectief op na te houden over deze vragen. Ons onderzoek stelt ons echter wel in

staat om verschillen tussen deze twee oriëntaties te analyseren. Het delegatieve model wordt ondersteund door personen met meer vertrouwen in traditionele politieke actoren, en het omgekeerde geldt voor de participatieve oriëntatie. Dit is op zich niet verrassend, maar het beeld dat opdoemt uit dit onderzoek is de afwezigheid van een consensus over welke richting de hervorming van de democratie uit moet gaan, hoewel zulke hervorming onder grote ontevreden en wantrouwende delen van de bevolking gevraagd wordt.

6 Referenties

- Abts, K., Swyngedouw, M. & Jacobs, D. (2012), Politieke betrokkenheid en institutioneel wantrouwen: de spiraal van het wantrouwen doorbroken? , in: L. Voyé, K. Dobbelaere, & K. Abts (ed), *Nieuwe tijden, nieuwe mensen: Belgen over arbeid, gezin, ethiek, religie en politiek*, Leuven: LannooCampus , p. 173-214.
- Arnstein, S. (1969), A Ladder of Citizen Participation, *Journal of the American Institute of Planners*, vol 35(4), p. 216-224.
- Baiocchi, G. (2005), *Militants and Citizens: the Politics of Participatory Democracy in Porto Alegre*, Princeton: Princeton University Press.
- Barber, B. (1984), *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*, Berkeley: University of California Press.
- Bengtsson, Å. & Mattila, M. (2009), Direct Democracy and its Critics: Support for Direct Democracy and ‘Stealth’ Democracy in Finland, *West European Politics*, vol 32(5), p. 1031-1048.
- Chambers, S. (2003), Deliberative democratic theory, *Annual Review of Political Science*, vol 6(1), p. 307-326
- Coffé, H. & Michels, A. (2014), Education and support for representative, direct and stealth democracy, *Electoral Studies*, vol 35, p. 1-11
- Cohen, J. (1989), Deliberation and Democratic Legitimacy, in: A. Hamlin, & P. Petit (ed), *The Good Polity*, Oxford: Blackwell, p. 17-34
- Dalton, R. J. (2004), *Democratic Challenges, Democratic Choices. The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*, New York: Oxford University Press
- Dalton, R. J. (2005), The Social Transformation of Trust in Government, *International Review of Sociology*, vol 15(1), p. 133-154
- Donovan, T. & Jeffery, B. (2006), Popular Support for Direct Democracy, *Party Politics*, vol 12(5), p. 671-688
- Elster, J. (ed) (1998), *Deliberative Democracy*, Cambridge, New York: Cambridge University Press
- Fishkin, J. S. (2009), *When the People Speak. Deliberative Democracy & Public Consultation*, Oxford: Oxford University Press
- Font, J., Wojcieszak, M., & Navarro, C. J. (2015), Participation, Representation and Expertise: Citizen Preferences for Political Decision-Making Processes, *Political Studies*, online first
- Fung, A. (2006a), Democratizing the Policy Process, in: M. Moran, M. Rein, & R. E. Goodin (ed), *the oxford handbook of Public Policy*, Oxford: Oxford University Press, p. 669-685

- Fung, A. (2006b), Varieties of Participation in Complex Governance, *Public Administration Review*, vol 66, p. 66-75
- Garbe, D. (1986), Planning Cell and Citizen Report: a report on German experiences with new participation instruments, *European Journal of Political Research*, vol 14(1-2), p. 221-236
- Geissel, B. & Newton, K. (ed) (2012), *Evaluating democratic innovations: Curring the democratic malaise ?*, New York: Routledge
- Held, D. (2006), *Models of Democracy*, Stanford: Stanford University Press
- Herzberg, C., Röcke, A. & Sintomer, Y. (2005), *Participatory Budgets in a European Comparative Approach. Perspectives and Chances of the Cooperative State at the Municipal Level in Germany and Europe*, Berlin: Centre Marc Bloch / Hans-Böckler-Stiftung / Humboldt-Universität
- Hibbing, J. R., & Theiss-Morse, E. (2002), *Stealth democracy: Americans' beliefs about how government should work*, Cambridge & New York: Cambridge University Press
- Husson, F., Lê, S. & Pagès, J. (2011), *Exploratory Multivariate Analysis by Example Using R*, Chapman & Hall/CRC
- Inglehart, R. (1997), *Modernization and Postmodernization: cultural, economic, and political change in 43 societies*, Cambridge: Cambridge University Press
- Inglehart, R. & Catterberg, G. (2002), Trends in Political Action: The Developmental Trend and the Post-Honeymoon Decline, *International Journal of Comparative Sociology*, vol 43(3-5), p. 300-316
- Janssen, D. & Kies, R. (2005), Online Forums and Deliberative Democracy, *Acta Politica*, vol 40(3), p. 317-335
- Joss, S. (1998), Danish consensus conferences as a model of participatory technology assessment: An impact study of consensus conferences on Danish Parliament and Danish public debate, *Science and Public Policy*, vol 25(1), p. 2-22
- Mair, P. & van Biezen, I. (2001), Party Membership in Twenty European Democracies, 1980-2000, *Party Politics*, vol 7(1), p. 5-21
- Manin, B. (1985), Volonté générale ou délibération? Esquisse d'une théorie de la délibération politique, *Le Débat*, vol 33(1), p. 72-94
- McHugh, D. (2006), Wanting to be Heard But Not Wanting to Act? Addressing Political Disengagement, *Parliamentary Affairs*, vol 59(3), p. 546-552
- Neblo, M. A., Esterling, K. M., Kennedy, R. P., Lazer, D. M. J. & Sokhey, A. E. (2010), Who Wants To Deliberate—And Why?, *American Political Science Review*, vol. 104(03), p. 566-583
- Norris, P. (1999), Intoduction: The Growth of Critical Citizens, in: P. Norris (ed), *Critical Citizens: Global Support for Democratic Government*, Oxford: Oxford University Press, p. 1-27
- Pateman, C. (2012), Participatory Democracy Revisited, *Perspectives on Politics*, vol 10(1), p. 7-19
- Pitseys, J. (2014), La dépression démocratique, *La Revue nouvelle*, vol (4-5), p. 60-71
- Rosanvallon, P. (2012), *Democratie en tegendemocratie*. Paris: Amsterdam.
- Rowe, G. & Frewer, L. J. (2005), A Typology of Public Engagement Mechanisms, *Science, Technology & Human Values*, vol 30(2), p. 251-290
- Smith, G., John, P., Sturgis, P. & Nomura, H. (2009), Deliberation and internet engagement: initial findings from a randomised controlled trial evaluating the impact of facilitated internet forums, *5th ECPR General Conference*, Potsdam
- Van Reybrouck, D. (2013), *Tegen verkiezingen*, Amsterdam: De Bezige Bij
- Verba, S., Schlozman, K. L. & Brady, H. E. (1995), *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*, Cambridge: Harvard University Press

- Wattenberg, M. P. (2000), The decline of party mobilization. In: M. P. Wattenberg, & R. J. Dalton (ed), *Parties without partisans: political change in advanced industrial democracies*, Oxford: Oxford University Press, p. 64-78
- Webb, P. (2013), Who is willing to participate? Dissatisfied democrats, stealth democrats and populists in the United Kingdom, *European Journal of Political Research*, vol 52(6), p. 747-772

Tabel 13.1: Mening van de Vlaamse en Waalse bevolking over de vijf modellen van de democratie (in percentages)

	Directe democratie	Technocratie	Deliberatieve democratie	Representatieve democratie	Zakelijke democratie
Volledig mee eens	42,5	19,1	27,5	12,2	8,6
Mee eens	41,9	43,4	49,8	40,5	24,2
Mee eens noch mee oneens	8,9	22,0	14,5	23,6	36,4
Mee oneens	6,1	12,4	7,5	19,9	28,2
Volledig mee oneens	0,8	3,2	0,8	3,7	8,6
Totaal	100	100	100	100	100

Tabel 13.2: Spearman rangcorrelaties tussen de vijf democratische modellen.

	Direct	Technocratisch	Deliberatief	Representatief	Zakelijk
Direct	1	,082 ^{***}	,531 ^{***}	-0,016	,141 ^{***}
Technocratisch	,082 ^{***}	1	,039	,162 ^{***}	,250 ^{***}
Deliberatief	,531 ^{***}	,039	1	,028	,075 ^{***}
Representatief	-0,016	,162 ^{***}	0,028	1	,179 ^{***}
Zakelijk	,141 ^{***}	,250 ^{***}	,075 ^{***}	,179 ^{***}	1

***. De correlatie is significant op het ,001 niveau.

Tabel 13.3: De eerste twee componenten van de principale componentenanalyse

	Component	
	Participatief	Delegatief
Direct	0,868	0,044
Technocratisch	0,012	0,703
Deliberatief	0,853	-0,003
Representatief	-0,117	0,631
Zakelijk	0,197	0,718
Eigenwaarde	1,599	1,343
Extractiemethode: PCA, Varimax rotatie met Kaiser normalisatie		

Tabel 13.4: Lineaire regressie ter verklaring van de participatieve oriëntatie

	B	(E.S.)
(Constante)	0,082	(0,086)
Leeftijd	-0,001	(0,001)
Sekse (man =1)	-0,095	(0,044) *
Regio (Vlaanderen =1)	-0,389	(0,042) ***
Onderwijsniveau (ref= hoger)		
Geen of lager	0,446	(0,073) ***
Lager secundair	0,391	(0,066) ***
Hoger secundair	0,341	(0,053) ***
Politieke interesse	-0,009	(0,009)
Politiek zelfvertrouwen	0,019	(0,025)
Politieke machteloosheid	-0,214	(0,024) ***
Politiek vertrouwen	-0,063	(0,024) **
Afhankelijke variabele: participatieve oriëntatie		
R ² = 0,174		
Sign.: *** = <0,001, ** = <0,01, * = <0,05		

Tabel 13.5 : Lineaire regressie ter verklaring van de delegatieve oriëntatie

	B	(E. S.)
(Constante)	-0,740	(0,089) ***
Leeftijd	0,011	(0,001) ***
Sekse (man =1)	0,067	(0,046)
Regio (Vlaanderen =1)	0,352	(0,044) ***
Onderwijsniveau (ref= hoger)		
Geen of lager	0,247	(0,076) ***
Lager secundair	0,183	(0,069) **
Hoger secundair	0,100	(0,055) **
Politieke interesse	-0,024	(0,010) *
Politiek zelfvertrouwen	0,046	(0,026)
Politieke machteloosheid	-0,148	(0,025) ***
Politiek vertrouwen	0,154	(0,025) ***
Afhankelijke variabele: delegatieve oriëntatie		
R ² = 0,119		
Sign.: *** = < 0.001, ** = <0,01, * = <0,05		

¹ We bestuderen in dit hoofdstuk de mening van burgers, en we kaarten niet de motieven van de elites aan om dit type van procedures op te zetten.